

O'RGANILAYOTGAN TILDA TOVUSHLAR QISQARISHI (REDUKSIYA TURLARI)

Andijon Davlat Chet tililar Instituti Roman – German va Slavyan tillari

Fakulteti Ilmiy Rahbar: Ismanova Odinaxon O'rinboyevna

Nemis tili yo'nalishi 401- guruh talabasi - Ilhomiddinova Madinabonu

+998 95 092 15 77

madinailhomiddinova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada tovushlar qisqarishi yoki reduksiya jarayonining fonetikadagi o'rni va uning turlari haqida batafsil ma'lumot beriladi. Reduksiya, ya'ni tovushlarning qisqarishi yoki yo'qolishi, turli tillarda turlicha namoyon bo'ladi va tilning talaffuz tizimini soddalashtiradi. Maqolada vokal, konsonant, sinxron, assimilyativ reduksiyalar va eliziya kabi asosiy turlar ko'rib chiqiladi. Ushbu jarayonlarning o'rganilishi tilshunoslik va fonetika sohalarida muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularning xususiyatlari va tillar o'rtasidagi farqlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: fonetika, reduksiya, tovush qisqarishi, vokal reduksiyasi, konsonant reduksiyasi, sinxron reduksiya, assimilyativ reduksiya, eliziya, talaffuz soddalashuvi

Annotation: This article provides a detailed examination of the process of sound reduction, or reduction, in phonetics and its types. Reduction, meaning the shortening or omission of sounds, manifests differently across languages and simplifies the pronunciation system. The article discusses key types of reduction, including vowel reduction, consonant reduction, syncope, assimilative reduction, and elision. The study of these processes is essential in linguistics and phonetics as it aids in understanding pronunciation characteristics and cross-language differences.

Keywords: phonetics, reduction, sound shortening, vowel reduction, consonant reduction, syncope, assimilative reduction, elision, pronunciation simplification

Аннотация: В данной статье подробно рассматривается процесс сокращения звуков, или редукция, в фонетике и его виды. Редукция, то есть сокращение или выпадение звуков, проявляется по-разному в разных языках и упрощает систему произношения языка. В статье рассматриваются основные виды редукции, такие как вокальная, консонантная, синхронная редукция, ассимиляция и элизия. Изучение этих процессов имеет важное значение в лингвистике и фонетике, поскольку помогает понять особенности произношения и различия между языками.

Ключевые слова: фонетика, редукция, сокращение звуков, вокальная редукция, консонантная редукция, синхронная редукция, ассимиляция, эллизия, упрощение произношения

Kirish:

Fonetika fani tilning tovush tizimini o'rganadi va nutq jarayonida paydo bo'ladigan turli o'zgarishlarni tahlil qiladi. Tovushlar qisqarishi yoki reduksiya tilning tabiiy talaffuz jarayonlaridan biri hisoblanadi. Tez gapirish yoki urg'usiz pozitsiyalarda tovushlar qisqaradi yoki o'zgaradi. Bunday jarayonlar orqali til soddalashadi, bu esa tez va ravon muloqotni ta'minlaydi. Reduktsiya nafaqat talaffuz qulayligini oshiradi, balki nutqning tabiiyligini ham ta'minlaydi. Maqolada reduksiyaning turli tillarda namoyon bo'lishi, uning turlari va xususiyatlari tahlil qilinadi.

Fonetika fanida tovushlar qisqarishi yoki reduksiya tilning tabiiy jarayonlaridan biri bo'lib, u so'zlarning talaffuz qilinayotganda qisqarishi yoki o'zgarishini anglatadi. Reduktsiya jarayonlari ko'pincha tez gapirishda, oddiy va kundalik suhbatlarda, yoki stresssiz pozitsiyalardagi tovushlarda uchraydi. Bu jarayon tilning fonetik tizimini oddiylashtirishga yordam beradi va ma'lum bir tilning talaffuz xususiyatlarini shakllantiradi.

Reduktsiyaning bir necha asosiy turlari mavjud:

1. Vokal reduksiyasi

Vokal reduksiyasi tovushlarning zaiflashishi yoki hatto butunlay yo'qolishidir. Bu hodisa, ayniqsa, ingliz tilida keng tarqalgan bo'lib, urg'usiz bo'g'inlarda vokallarning qisqarishi kuzatiladi. Masalan, ingliz tilida "about" so'zi talaffuz qilinayotganda birinchi "a" tovushi qisqarib, [ə] tovushiga aylanadi. Bu esa tovushning urg'usiz pozitsiyada bo'lishi bilan bog'liq.

O'zbek tilida ham vokal reduksiyasi uchraydi, ammo bu jarayon ingliz tilidagi kabi keng miqyosda emas. Masalan, ba'zi hollarda urg'usiz bo'g'inlardagi vokallar juda qisqa talaffuz qilinadi yoki ba'zan butunlay tushib qoladi.

2. Konsonant reduksiyasi

Konsonant reduksiyasi undosh tovushlarning qisqarishi yoki yo'qolishidir. Bu jarayon, ayniqsa, tez gapirganda yoki urg'usiz pozitsiyalarda ko'p kuzatiladi. Masalan, o'zbek tilida "yaxshi" so'zi tez gapirganda "yaxshi" emas, balki "yassi" tarzida talaffuz qilinishi mumkin.

Ingliz tilida ham bu jarayon keng tarqalgan, masalan, "must be" iborasi tez gapirganda "mus' be" tarzida talaffuz qilinadi, unda "t" tovushi zaiflashadi va deyarli sezilmay qoladi.

3. Sinxron reduksiya

Sinxron reduktsiya tovushlarning bir-biriga mos kelish jarayonida qisqarishi yoki o'zgarishini anglatadi. Bu jarayon ham tilning talaffuzini soddalashtiradi va tez gapirganda juda ko'p uchraydi. Masalan, o'zbek tilida "ketmoqda" so'zi tez gapirganda "ketyapti" tarzida qisqaradi. Sinxron reduktsiya ko'pincha kompleks yoki murakkab tovush birikmalarini oddiylashtirishga xizmat qiladi.

4. Assimilyativ reduktsiya

Assimilyativ reduktsiyada tovushlar qo'shni tovushlarning ta'sirida o'zgaradi. Bu jarayon natijasida tovushlar bir-biriga o'xshash tarzda talaffuz qilinadi. Masalan, rus tilida "семь лет" (yetti yil) iborasini tez aytganda "сем лёт" kabi talaffuz qilinadi, bunda "m" va "l" tovushlari qo'shilib ketadi. O'zbek tilida bunday misollar kamroq uchrasa-da, qo'shni tovushlarning o'zaro ta'siriga bog'liq bo'lgan o'zgarishlar kuzatilishi mumkin.

5. Eliziya

Eliziya jarayoni tovushlarning butunlay tushib qolishi bilan tavsiflanadi. Tez va ravon nutqda ayrim tovushlar talaffuz qilinmaydi va bu natijada iboralar qisqa shaklda eshitiladi. Masalan, o'zbek tilida "bolalar" so'zi tez gapirganda "bollalar" tarzida qisqaradi, bunda ayrim tovushlar tushib qoladi.

Xulosa

Tilning fonetik tizimida reduktsiya jarayonlari tilga xos talaffuz xususiyatlarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Reduktsiya yordamida til oddiylashadi, bu esa tez va samarali muloqotni ta'minlaydi. Shu sababli reduktsiya jarayonlarini o'rganish fonetikada, ayniqsa, tilshunoslikda muhim ahamiyatga ega, chunki u turli tillarning talaffuz me'yorlarini shakllantirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ladefoged, P. (2001). A Course in Phonetics. Boston: Thomson Wadsworth.
2. Roach, P. (2009). English Phonetics and Phonology:
3. Бондарко, Л. В. (1998). Фонетика современного русского языка. Санкт-Петербург: Издательство С.-Петербургского университета.
4. Гвоздев, А. Н. (1949). Очерки по фонетике русского языка. Москва: Учпедгиз.
5. Ашуров, Ш. Р. (2003). O'zbek tilining fonetikasi va fonologiyasi. Тошкент: Фан.